

"רוח צה"ל" כמסמך ערכי היסוד של צה"ל

רשימת ערכי היסוד של צה"ל, שהייתה מקובלת עד לפני כחמש שנים, החלפה ברשימה חדשה של ערכים, שזכתה לכינוי "רוח צה"ל". ההבדל הבולט ביותר בין הרשימה החדשה לישנה הוא הוויכוח על הערך "אהבת הארץ".

סא"ל ארז ינר

עד לפני כחמש שנים הייתה מקובלת בצה"ל רשימה של ערכי יסוד. כמו דברים רבים אחרים גם רשימה זו התגבשה וצמחה יחד עם צה"ל מתוך כוונה לתת מענה לצרכיו הייחודיים. לפני כשמונה שנים מונתה ועדה, שחבריה היו פרופסור אסא כשר, ראש אכ"א, קצין חינוך וגדני"ע ראשי והפרקליט הצבאי הראשי. מטרת הוועדה הייתה לגבש "תעודת זהות" ערכית ונורמטיבית לצה"ל. (פרסומי מקהג"ר, "חושבים", 1995) מסמך זה נועד לבטא באופן ברור ומגובש את ערכי היסוד של צה"ל, לעזור בהטמעת ערכי היסוד הייחודיים שלו בחייליו ולהעלות את הרמה האתית של החיילים. (מקהג"ר, כתב ההסמכה של הוועדה).
הוועדה ניסחה את המסמך במשך

מגד חי"ר

"רוח צה"ל"

דבקות במשימה
דוגמא אישית
אחריות
חיי אדם
אמינות
רעות
משמעת
טוהר הנשק
נאמנות
מקצועיות

ערכי היסוד של צה"ל

דבקות במשימה לאור המטרה
דוגמא אישית
אחריות ויוזמה
חיי אדם
אמינות
אחוות לוחמים
משמעת
מוסר לחימה
אומץ לב
אהבת הארץ
נציגות

צה"ל כפי שהיו נהוגים בעבר. כדי לעשות השוואה זאת יש להציג קודם כול את רשימת ערכי היסוד כפי שהייתה נהוגה בעבר ואת הערכים של "רוח צה"ל" דהיום.

כשלוש שנים, והתוצר הסופי שהתקבל, ושאושר עלידי המטה הכללי, מכונה "רוח צה"ל". במאמר זה אבחן את מידת החפיפה בין "רוח צה"ל" לבין ערכי היסוד של

השוואת שתי המתכונות מצביעה על מספר נקודות שוני בולטות:

1. הדבקות במשימה לאור המטרה הפכה ל"דבקות במשימה".
2. האחריות והיוזמה הפכו ל"אחריות".
3. אחוות הלוחמים הפכה ל"רעות".
4. מוסר לחימה הפך ל"טוהר הנשק".
5. אומץ הלב הושמט מהרשימה.
6. אהבת הארץ הושמטה.
7. נוספו הערכים: "נאמנות", "נציגות" ו"מקצועיות".

טענתי היא כי המסמך המכונה "רוח צה"ל" הוציא מתוכו כל רמז לייחודיות של צה"ל כצבאה של המדינה היהודית, והוא יכול לשמש כ"רשימת ערכים" לכל צבא במדינה דמוקרטית באשר היא. נעלם הערך הבסיסי אהבת הארץ, שביטא בצורה ברורה וחדה את מטרתו של צה"ל ואת הקשר בינו לבין המדינה שעליה הוא מגן. במקום ערך זה צוין הערך "נאמנות" – לממשלה הדמוקרטית ולמדינה. זהו ערך חשוב כשלעצמו, אך הוא אינו מהווה תחליף לאהבת הארץ – "לזיקה הרגשית לארץ ולמדינה, האמונה בהוויה הציונית, שארץ ישראל היא המקום היחיד לקיומו של העם היהודי... אהבת המולדת תביא בהכרח להגברת ההזדהות עם מטרות המשימה". (על-פי רשימת ערכי היסוד של צה"ל)

חברי הוועדה מנו שלושה נימוקים למחיקתה של אהבת הארץ מ"רוח צה"ל":

- א. אהבת הארץ התייחסה ליהודים בלבד ולא לשאר המיעוטים המשרתים גם הם בצבא.

- ב. אהבת הארץ מתייחסת לרגש ולא למשהו שניתן להגדירו באופן ברור.
- ג. ישנה סכנה שבגלל הוויכוח על מסירת שטחים מארץ-ישראל ייאחזו חיילים וקצינים בערך אהבת הארץ כעילה לסירוב פקודה.

נימוקים אלה ניתן להפריך:

- א. אם אכן ישנה בעיה למשרתים בצה"ל שאינם יהודים, הרי לכאורה יש צורך לשנות גם את המנון המדינה, המדבר על "נפש יהודי הומייה", ואולי גם את מגילת העצמאות.

- ב. באשר לטענת הרגש – הרי אין שום פסול בחינוך לרגש חיובי דוגמת אהבת הארץ. יתר על כן, השמטתו של ערך אהבת הארץ פוגעת קשות בחינוך הנוער, שכן זהו הנימוק המרכזי לחשיבות השירות בצה"ל.
- ג. באשר לחשש מסירוב פקודה, הרי יש להניח כי מי שיחליט לסרב, יעשה זאת עם או בלי קיומו של הערך הזה.

שינויים נוספים שנעשו ב"רוח צה"ל" גם הם בבחינת כל המוסיף גורע:

- א. "דבקות במשימה לאור המטרה" הפך ל"דבקות במשימה" בלבד. אין זה מקרה שערך בסיסי זה עמד בראש הרשימה של ערכי היסוד של צה"ל, שכן זהו גם עקרון המלחמה הראשון. כוונתו היא שיש לדבוק במשימה, אך לאור המטרה הכללית ולא לשם המשימה עצמה, שהרי לעיתים

חברה רשאית לשנות את חוקיה ואת מערכת הענישה שלה, אבל ברגע שהיא משנה את ערכי היסוד שלה, היא הופכת להיות חברה אחרת

ההתעקשות למלא את המשימה ללא הבנת המטרה עלולה לגרום יותר נזק מתועלת. שינוי ערך זה והפיכתו ל"דבקות במשימה" הוא בבחינת סטייה מהתורה הצבאית שאותה אנו מנסים להנחיל.

- ב. ערך "היוזמה" הושמט, וכך במקום "אחריות ויוזמה" נותרו עם "אחריות" בלבד. הערך המקורי שילב בין אחריות המפקד לביצוע המשימה לבין הצורך ליטול יוזמה, דהיינו לקחת סיכון ולבצע פעולה גם בהעדר פקודה – ובלבד שמדובר בצעד המקדם את השגת המשימה. היוזמה איבדה מחשיבותה ולא נכנסה לרשימה בשום מקום אחר.

- ג. "אחוות הלוחמים" הפכה ל"רעות". שינוי זה הוא אומנם סמנטי, אך גם לסמנטיקה יש חשיבות גדולה. "אחוות

לוחמים" היא ערך שהיישום האמיתי שלו בא לידי ביטוי בעת סכנה. לעומת זאת "רעות" מבטאת מושג יותר "פסטורלי" וכללי, שאין לו משמעות צבאית מיוחדת.

- ד. "מוסר הלחימה" הפך ל"טוהר הנשק". לכאורה מדובר בהבדל סמנטי בלבד, אך למעשה יש הבדל גדול בין שני הערכים. מוסר הלחימה מתייב "התנהגות בקרב או במשימה צבאית, המבוססת על קדושת החיים, כבוד האדם... מתבטא ביחס החייל לחיי האויב ולרכוש..." (רשימת ערכי היסוד) בעוד שטוהר הנשק מדבר על כך ש"החייל ישתמש בנשקו ובכוחו לשם הכרעת האויב במידה הנדרשת לשם כך ויתרסן כדי למנוע פגיעה שלא לצורך בחיי אדם, בגופו, בכבודו וברכושיו." ("רוח צה"ל") ב"רוח צה"ל" מוגדר הערך ביחס לנשק, בשעה שהעניין אינו כלי הנשק, ומגוון לתארו כטהור או טמא, שהרי הנשק אינו אלא חפץ דומם. הערך "מוסר לחימה" מתייחס לחייל ולנורמות ההתנהגות שלו בעת הפעלת הכוח והשימוש בנשק. משום כך הגדרת הערך כפי שהופיעה בערכי היסוד הינה נכונה ומתאימה יותר.

- ה. נוספו הערכים "מקצועיות", "נציגות" ו"נאמנות". המקצועיות מדברת על הכרה ועל הבנה של עולם הידע הצבאי ועל השליטה במיומנויות הנדרשות לביצוע התפקיד. אין ספק שזהו ערך חשוב, וצריך היה להוסיפו לרשימת ערכי צה"ל. ערך "נציגות" מדבר על כך שהחייל צריך לראות את עצמו תמיד כנציג וכשליח של צה"ל לדעת, אין מדובר בתוספת משמעותית. אולם משמעותית במיוחד היא ההחלטה להמיר את "אהבת הארץ" ב"נאמנות". "החייל יפעל במסירות גמורה להגנה על מדינת ישראל וכלל אזרחיה על-פי פקודות צה"ל במסגרת חוקי המדינה ועקרונות הדמוקרטיה". ("רוח צה"ל") למעשה, אם נשמט את השם ישראל מהגדרה, יוכל ערך זה להתאים לכל צבא במדינה

6 במארכ 1994. החייל אמיר פארס ניצב מול ילד פלסטיני המיידה בו אבנים. החייל זכה לשבחים רבים על שהחליט לא לירות בילד, אלא לפנות לאחור ולנתק מגע

ביחידות מסוימות, דוגמת בית-הספר לקצינים, הוסיפו מספר ערכים ובהם את ערך "אהבת הארץ" כדי להפוך את "רוח צה"ל" למסמך ערכים שיתאים לצבא ההגנה לישראל וידבר אל ליבות המפקדים והחיילים.

חברה רשאית לשנות את חוקיה ואת מערכת הענישה שלה, אבל ברגע שהיא משנה את ערכי היסוד שלה, היא הופכת להיות חברה אחרת. האם זו הייתה הכוונה?

מקורות

1. חושבים, פרסומי מקה"ר, 1995
2. "רוח צה"ל", מסמך ערכי היסוד, 1994
3. רשימת ערכי היסוד של צה"ל

– והוא עלול לגרום לאובדן הייחוד של צה"ל, דהיינו היותו צבא ההגנה לישראל.

אם "רוח צה"ל" אינה אלא "רשימת ערכים ונורמות התנהגות כללית", היא יכולה לשרת אותנו כמו גם מדינות אחרות. ואם כך הדבר, היכן הייחוד?

סיכום

הכוונה החיובית כשלעצמה למסד את רשימת ערכי היסוד של צה"ל יצרה משהו חדש, שאינו בהכרח טוב יותר – ולאור הנאמר לעיל כנראה אף נופל ממה שהיה נהוג עד כה ואשר סוטה מכוונתו המקורית. הראיה לכך היא שהמסמך החדש לא רכש לעצמו מקום ראוי בקרב החיילים והמפקדים, שכן אין הוא מדבר אליהם.

דמוקרטית. הייחוד של ערכי היסוד של צה"ל היה בערך "אהבת הארץ", שהדגיש את הקשר של העם היהודי למולדתו וחיבר את החייל עם המדינה כיימקום קיומו היחיד של העם היהודי. (ערכי היסוד של צה"ל) ערך זה מביא בהכרח ל"הגברת ההזדהות עם מטרות המשימה". (שם) הנאמנות למדינה ולדמוקרטיה היא חשובה, אך הנאמנות אינה יכולה להיות תחליף לעניין "הזיקה הרגשית לארץ-ישראל". (שם) וכפי שישנה חשיבות להמנון ולמגילת העצמאות כערכים חברתיים, כך ערך "אהבת הארץ" חשוב לצה"ל כצבאה של המדינה היהודית. כל טיעון בדבר הבעייתיות של ערך זה הינו בבחינת עצימת עיניים והתעלמות מן המציאות

